

Anna Rosa

Zakład Finansów
Politechnika Koszalińska

Kredyty preferencyjne jako forma finansowania działalności rolniczej w Polsce¹

Wstęp

Istota działalności rolniczej sprowadza się do działalności wytwórczej w zakresie między innymi: sadownictwa, ogrodnictwa, uprawy zbóż i innych roślin użytkowych, uprawy lasów, rybołówstwa oraz hodowli inwentarza żywego.

Zarówno w praktyce, jak i w literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji precyzujących, czym jest działalność rolnicza. Definicja zawarta w ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej [Dz.U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807, art. 3] obejmuje działalność w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, a także wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. Według Jeżyńskiej [2008, s. 94] działalność rolnicza w zasadniczej, a co najmniej w pewnej części jest związana z rozwojem organizmów żywych (roślinnych i zwierzęcych) wytwarzanych w cyklicznym procesie produkcyjnym. Z kolei według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) działalność ta odnosi się do zarządzania przez jednostkę gospodarczą przemianą biologiczną przeznaczonych na sprzedaż aktywów biologicznych (należą do nich zwierzęta znajdujące się w hodowli lub w chowie oraz rośliny uprawne).

Prowadzenie działalności rolniczej wymaga pozyskania środków finansowych niezbędnych do jej funkcjonowania oraz do prawidłowego rozwoju. Choć w literaturze przedmiotu podkreśla się, iż na świecie w rolnictwie dominuje samofinansowanie [Kulawik 2003, s. 29–42], to jednak rolnicy nie są w stanie finansować inwestycji wyłącznie posiadanymi środkami własnymi. Najbardziej klasycznym przykładem finansowania działalności rolniczej są kredyty bankowe. Jako zewnętrzne źródło finansowania z jednej strony pomagają w pełni wy-

¹Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

korzystać posiadane przez gospodarstwo zasoby, a z drugiej umożliwiają restrukturyzację i modernizację gospodarstw rolnych [Siudek 2001, s. 200–204]. Kulawik [1995] twierdzi, że w wyniku skorzystania z kredytu może nastąpić poprawa sytuacji dochodowej rolnika przez:

- uzyskanie odpowiedniej skali działalności gospodarczej,
- zwiększenie efektywności gospodarstwa, między innymi przez obniżkę kosztów czy też poprawienie terminowości wykonania prac,
- ułatwienie procesu dostosowawczego gospodarstwa do zmieniających się warunków ekonomicznych,
- wyrównanie sezonowych zmian sald wpływów i wydatków,
- ochronę gospodarstwa przed ryzykiem przyrodniczym i ekonomicznym,
- zapewnienie ciągłości istnienia gospodarstwa.

Kluczową rolę w kredytowaniu rolnictwa w Polsce odgrywają kredyty preferencyjne, które należą do najczęściej wykorzystywanej przez rolników formy finansowania działalności rolniczej.

Celem opracowania jest przedstawienie kredytów preferencyjnych jako instrumentu pomocy krajowej wykorzystywanego do finansowania działalności rolniczej w Polsce. Dokonano oceny wykorzystania kredytów preferencyjnych zarówno przez rolne gospodarstwo domowe, jak i przedsiębiorstwa rolnicze na podstawie wolumenu preferencyjnych kredytów rolniczych (inwestycyjnych i kłuskowych) udzielanych przez banki z dopłatą ARiMR² do oprocentowania. Przedmiotem analizy w opracowaniu jest również udział kredytów preferencyjnych w kredytach dla rolnictwa oraz struktura kredytów preferencyjnych według rodzajów linii kredytowej.

Źródłem materiałów empirycznych były dane statystyczne Komisji Nadzoru Finansowego oraz dane ze sprawozdań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W artykule materiał badawczy poddano analizie liczbowej i opisowej. Zakres czasowy analizy obejmował lata 2003–2010.

Kredyty preferencyjne – istota i rodzaje

Kredyt preferencyjny jest instrumentem interwencyjnym, który ma wspomóc rozwój działalności rolniczej przez finansowe wsparcie produkcji oraz przez poprawę warunków pracy [Jochimsen, Leiner 1978, s. 115–128]. Kredyty te, jako instrumenty wspierania rozwoju, rolnictwa budzą żywe zainteresowanie

²Została powołana Ustawą z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, natomiast obecnie działa na podstawie Ustawy z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa [Dz.U. z 2008 r. Nr 98, poz. 634].

i wiele kontrowersji, o czym świadczą pojawiające się na ten temat opracowania i publikacje. Z jednej strony podkreśla się słuszność koncepcji kredytowania preferencyjnego, ponieważ następują korzystne zmiany i rozwój rolnictwa, ponadto jest ono stymulatorem lepszego wykorzystania potencjałów gospodarczych [Kulawik 1997; Alberts 1983]. Z kolei przeciwnicy tej formy pomocy krajowej twierdzą, że koszty administracyjne związane z obsługą kredytu są zbyt wysokie w porównaniu do osiągniętych efektów [Kochne 1976, s. 82–95].

Kulawik [1997] stwierdza jednak, że doświadczenia związane ze stosowaniem kredytu preferencyjnego w warunkach gospodarki rynkowej wskazują generalnie na słuszność samej koncepcji (podkreślając rolę tych kredytów w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich).

W Polsce kredyty preferencyjne są instrumentem pomocy krajowej oferowanym od 1994 r. przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Ten system finansowego wsparcia działalności rolniczej polega na dopłatach Agencji do oprocentowania kredytów, udzielanych ze środków własnych banków zarówno komercyjnych, jak i spółdzielczych współpracujących z Agencją.

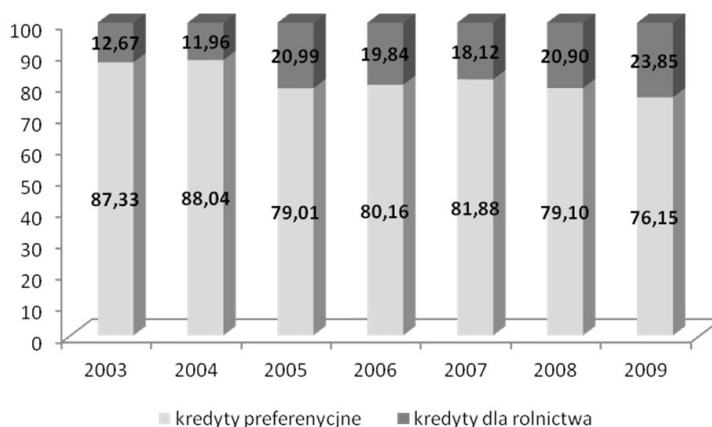
Proponowana przez ARiMR pomoc finansowa jest realizowana na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych kierunków działań ARiMR oraz sposobów ich realizacji [Dz.U. Nr 16, poz. 82 z późn. zm.] oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań ARiMR [Dz.U. Nr 22, poz. 121 z późn. zm.]. W związku z przystąpieniem Polski do struktur unijnych należało również dostosować warunki udzielania tych kredytów do przepisów UE, tak też się stało i od dnia 1 stycznia 2007 r. kredyty preferencyjne są oferowane zgodnie z wytycznymi unijnymi.

Priorytetowymi celami w zakresie udzielania i korzystania z kredytów preferencyjnych w Polsce są [ARiMR, s. 5–6]:

- zwiększenie oferty towarowej i usługowej oraz jej lepsze dostosowanie,
- poprawa wymagań w zakresie dobrostanu zwierząt,
- poprawa efektywności produkcji, polegająca w szczególności na zmniejszeniu kosztów wytwarzania,
- utrzymanie lub poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących ochrony środowiska,
- poprawa jakości produktów rolnych i ich promocji,
- poprawa struktury agrarnej,
- poprawa warunków pracy oraz lepsze wykorzystanie zasobów pracy,
- tworzenie bazy surowcowej upraw roślin energetycznych.

Koszt kredytów (stopa procentowa) z dopłatą ARiMR do oprocentowania jest niższy w porównaniu z obsługą kredytów komercyjnych, co przyczynia się do tego, że to właśnie preferencyjne kredyty są popularnym źródłem finanso-

wania inwestycji realizowanych w rolnictwie i odgrywają kluczową rolę w kredytowaniu rolnictwa w Polsce. Udział kredytów preferencyjnych w kredytach ogółem dla rolnictwa został przedstawiony na rysunku 1.

Rysunek 1

Udział kredytów preferencyjnych w kredytach dla rolnictwa w latach 2003–2009 [%]

Źródło: Opracowanie na podstawie danych z Raportu o sytuacji banków za lata 2003–2009 przygotowanych przez Urząd KNF.

Udział kredytów preferencyjnych kształtował się w latach 2003–2009 od 87,33 do 76,15% w wartości udzielonych kredytów dla rolnictwa. Analizując dane na rysunku 1 można zauważyć, że kredyty preferencyjne stanowiły średnio w okresie siedmiu lat prawie 82% kredytów udzielonych dla rolnictwa. Należy nadmienić, że chociaż ich udział spadł, to jednak wartość (kwota) nominalna udzielonych kredytów preferencyjnych w badanym okresie wzrosła z 12 736,8 mln zł (w 2003 r.) do 14 809,7 mln zł na koniec 2009 r.

Określone w rozporządzeniu Rady Ministrów przeznaczenie kredytów preferencyjnych umożliwia realizację większości inwestycji związanych z produkcją w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, a także z przetwarzaniem produktów rolnych. Osoby prowadzące gospodarstwa rolne lub działy specjalne produkcji rolnej mogą zaciągnąć tak zwane inwestycyjne kredyty preferencyjne oraz kredyty kłękowe (obrotowe i inwestycyjne).

Kredyty inwestycyjne są, zgodnie z nazwą, przeznaczane na podejmowanie inwestycji przez osoby prowadzące działalność rolniczą. Kredyty kłękowe (obrotowe bądź inwestycyjne) mają na celu wsparcie finansowe we wznowieniu produkcji w gospodarstwie rolnym i likwidację skutków kłęk żywiołowych, takich jak: susza, grad, deszcz, przymrozki wiosenne, powódź, huragan, piorun, osunięcie się ziemi, lawina, nadmierne opady atmosferyczne, wymarznienia. Środki finansowe z obrotowego kredytu kłękowego mogą być wykorzystane na

zakup rzeczowych środków obrotowych do produkcji rolnej np. paliwo, podczas gdy przeznaczenie kredytu kłęskowego inwestycyjnego obejmuje między innymi odbudowę lub remont zniszczonych budynków, maszyn i urządzeń rolniczych.

Kredyty preferencyjne są dostępne w ramach tak zwanych linii kredytowych, które precyzują cel przeznaczenia środków otrzymanych w formie kredytu. Wraz z przemianami, które miały miejsce w gospodarce w latach dziewięćdziesiątych, zmianie ulegały również oferowane linie kredytowe. Na koniec 2010 r. podmioty, które zamierzają inwestować w produkcję rolną lub przetwórstwo produktów rolnych mogą ubiegać się o kredyty inwestycyjne w ramach trzynastu linii kredytowych oferowanych przez ARiMR (11 linii inwestycyjnych i 2 linii „kłęskowych”). Do linii tych należą:

1) kredyt na realizację inwestycji w gospodarstwach rolnych, działach specjalnych produkcji rolnej i przetwórstwie produktów rolnych oraz na zakup akcji lub udziałów – symbol nIP;

2) kredyt na zakup użytków rolnych – symbol nKZ;

3) kredyt na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40. roku życia – symbol nMR;

4) kredyt na utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach realizacji programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa, zaakceptowanego przez ministra właściwego do spraw rozwoju wsi i ministra właściwego do spraw finansów – symbol nOR;

5) kredyt na realizację inwestycji w rolnictwie i przetwórstwie produktów rolnych oraz na zakup akcji lub udziałów przez grupy producentów rolnych utworzone na podstawie ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. z 2000 r. Nr 88, poz. 983 z późn. zm.) – symbol nGP;

6) kredyt na zakup użytków rolnych przeznaczonych na utworzenie lub powiększenie gospodarstwa rodzinnego w rozumieniu ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. z 2003 r. Nr 64, poz. 592 ze zm.) – symbol nGR;

7) kredyt na realizację inwestycji w zakresie nowych technologii produkcji w rolnictwie zapewniających wysoką jakość produktu – symbol nNT;

8) kredyt w ramach „Branżowego programu rozwoju wspólnego użytkownika maszyn i urządzeń rolniczych” – symbol nBR10;

9) kredyt w ramach „Branżowego programu restrukturyzacji przetwórstwa ziemniaka na skrobię w Polsce” – symbol nBR13;

10) kredyt na realizację inwestycji w ramach „Programu wspierania restrukturyzacji i modernizacji przemysłu mięsnego, chłodnictwa składowego i przetwórstwa jaj w Polsce” – symbol nBR14;

11) kredyt na realizację inwestycji w ramach „Branżowego programu mleczarstwa” – symbol nBR15;

12) kredyt inwestycyjny na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez suszę, grad, deszcz nawalny, ujemne skutki przezimowania, przymrozki wiosenne, powódź, huragan, piorun, osunięcie się ziemi lub lawinę – symbol nKL01;

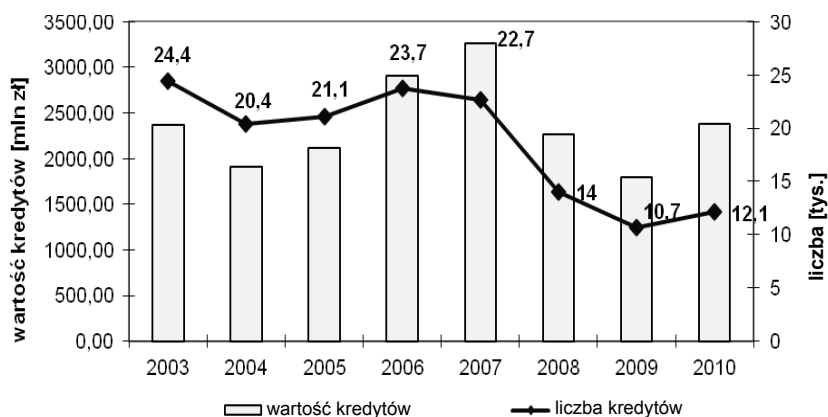
13) kredyt obrotowy na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez suszę, grad, deszcz nawalny, ujemne skutki przezimowania, przymrozki wiosenne, powódź, huragan, piorun, osunięcie się ziemi lub lawinę – symbol nKL02.

Wybór linii kredytowej zależy przede wszystkim od rodzaju planowanej inwestycji oraz od warunków, jakie spełnia przyszły kredytobiorca. Osoba chcąca uzyskać kredyt preferencyjny jest zobligowana do przygotowania i złożenia wniosku o kredyt do banku, który ma podpisaną umowę o współpracę z ARiMR. Do wniosku potencjalny kredytobiorca musi dołączyć plan inwestycji wraz z kompletem dokumentów wymaganych przez bank, ponieważ to ta instytucja podejmuje ostatecznie decyzję o udzieleniu kredytu.

Ocena wykorzystania kredytów preferencyjnych przez rolników w Polsce

Od początku działalności Agencji, to jest od 1994 r. do dnia 31 grudnia 2003 r., banki udzieliły ogółem 292 909 kredytów inwestycyjnych z dopłatą Agencji do oprocentowania. Liczba oraz wartość inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2003–2010 zostały przedstawione na rysunku 2.

Zarówno wartość, jak i liczba udzielonych kredytów preferencyjnych systematycznie rosły do 2006 r. Zmiany w liczbie udzielonych kredytów preferencyjnych mogą wskazywać na procykliczność zadłużenia się rolników, które wynika z ich zachowań inwestycyjnych [Daniłowska, s. 145]. W 2004 r. nastąpił spadek wartości kredytów preferencyjnych, który wynikał z polityki ARiMR-u w zakresie stosowanych dopłat do oprocentowania tych kredytów. Zlikwidowano bowiem subsydiowanie kredytów obrotowych dla rolnictwa przez Agencję (z wyjątkiem obrotowych kredytów kłeskowych). W kolejnych latach, między innymi przez chęć skorzystania przez rolników z funduszy unijnych, wzrosło zainteresowanie kredytami inwestycyjnymi. Wzrost ten między latami 2005 a 2007 wyniósł 1146,07 mln zł. Średnia kwota kredytu udzielonego w latach 2003–2010 wyniosła 127,27 tys. zł.

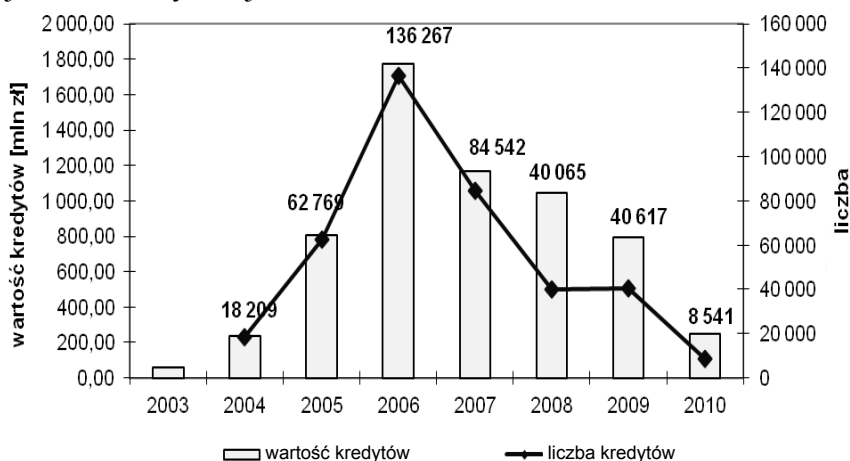
Rysunek 2

Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w latach 2003–2010 [mln zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Na rysunku 3 przedstawiono liczbę oraz wartość udzielonych kredytów kłeszkowych z dopłatą Agencji do oprocentowania w latach 2003–2010.

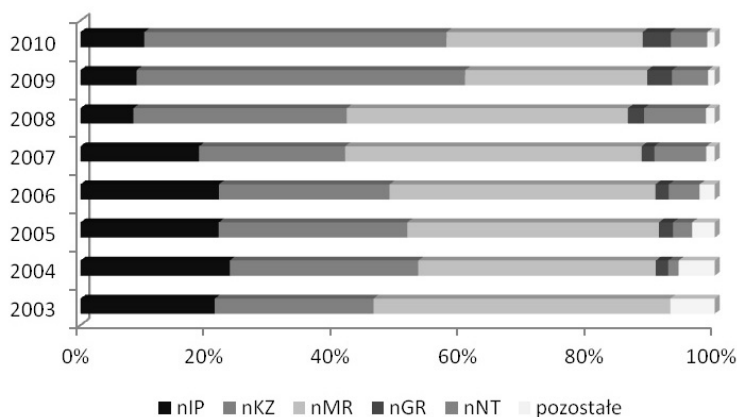
W latach 2003–2010 rolnicy zaciągnęli 382 469 kredytów kłeszkowych na łączną kwotę 6130,01 mln zł. W strukturze kredytów kłeszkowych dominującą pozycję zajmują obrotowe kredyty kłeszkowe – w badanym okresie zostało ich udzielonych z dopłatą Agencji aż 390 457 na łączną kwotę 6115,64 mln zł. Na kolejnym rysunku 4 przedstawiono strukturę kredytów preferencyjnych według rodzajów linii kredytowej.

Rysunek 3

Liczba i kwota kredytów kłeszkowych (obrotowych i inwestycyjnych) z dopłatą ARiMR do oprocentowania udzielonych w latach 2003–2010 [mln zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Rysunek 4

Struktura kredytów preferencyjnych z dopłatą ARiMR według rodzajów linii kredytowej w latach 2003–2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KNF.

Na podstawie struktury i liczby kredytów inwestycyjnych udzielonych w ramach poszczególnych linii kredytowych można stwierdzić, że w analizowanym okresie najwięcej takich kredytów udzielono w ramach następujących linii:

- Kredyt na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40. roku życia, czyli powszechnie nazywany kredyt dla młodych rolników (nMR). W analizowanym okresie jego udział zmniejszył się z 47% (2003 r.) do 31% (2010 r.).
- Kredyt na zakup użytków rolnych (nKZ) – udział wzrósł z 25 do 48%.
- Kredyt inwestycyjny podstawowy (nIP) na realizację inwestycji w gospodarstwach rolnych, działach specjalnych produkcji rolnej i przetwórstwie produktów rolnych – udział zmniejszył się z 21 do 10%.

Podsumowanie

W opracowaniu przedstawiono kredyty preferencyjne jako instrument pomocy krajowej i dokonano oceny wykorzystania tych kredytów zarówno przez rolne gospodarstwa domowe, jak i przedsiębiorstwa rolnicze. Na podstawie przeprowadzonej analizy sformułowano następujące wnioski:

1. System kredytów preferencyjnych w Polsce stanowi ważny instrument oddziaływania państwa na rolnictwo, a Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach pomocy krajowej dopłaca do oprocentowania kredytów bankowych.

2. Nastąpił wzrost wartości udzielanych kredytów ogółem dla rolnictwa w Polsce w badanym okresie z 14 585,50 mln zł (w 2003 r.) do 19 447 mln zł na koniec 2009 r.
3. Kredyty preferencyjne odgrywają dominującą rolę w strukturze kredytów dla rolnictwa (stanowiły średnio w latach 2003–2009 prawie 82% kredytów dla rolnictwa).
4. ARiMR w badanym okresie udzieliła 149 407 tys. inwestycyjnych kredytów preferencyjnych na łączną kwotę 19 015,68 mln zł oraz 382 469 kredytów kłeskowych na łączną kwotę 6130,01 mln zł.
5. Wśród preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielanych przez ARiMR największym zainteresowaniem cieszyły się linie kredytowe na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40. roku życia, kredyty na zakup gruntów rolnych oraz na realizację inwestycji w gospodarstwach rolnych, działach specjalnych produkcji rolnej i przetwórstwie produktów rolnych oraz na zakup akcji lub udziałów.

Literatura

- ALBERTS W.: *Das einzelbetriebliche Förderungsprogramm für die Landwirtschaft als Beispiel für eine staatliche Investitionslenkung*. Agrarwirtschaft, 1983.
- Instrumenty pomocy finansowej na lata 2007–2013*. ARiMR, Warszawa 2007.
- DANIŁOWSKA A.: *Kredyt rolniczy w Polsce w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu nr 1070/2005, Wrocław.
- JEŻYŃSKA B.: *Producent rolny jako przedsiębiorca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008.
- JOCHIMSEN H., LEINER G.: *Zur Beurteilung des einzelbetrieblichen Förderungsprogrammes: wirtschaftliche Entwicklung und Planrealisation geförderter Betriebe*. Ber. Landwirtschaft, 1978.
- KÖHNE M.: *Kritische Anmerkungen zu der neuen Aufstieghilfe für die Landwirtschaft*. Agrarwirtschaft, 1976.
- KULAWIK J.: *Kapitał w rolnictwie*, Studia i Monografie Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej nr 76/1995.
- KULAWIK J.: *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską*, Bank i Kredyt nr 6/2003.
- KULAWIK J.: *Rozwój finansowy a wzrost i rozwój ekonomiczny w rolnictwie*, Studia i Monografie Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej nr 83/1997.
- KULAWIK J.: *Teoretyczne aspekty polityki kredytowania rolnictwa (przyczynek do dyskusji)*, Zagadnienia Ekonomii Rolniczej nr 2–3/1997.
- Raporty o sytuacji banków w latach 2003–2010*. Urząd Komisji Nadzoru Finansowego.
- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych kierunków działań ARiMR oraz sposobów ich realizacji [Dz.U. Nr 16, poz. 82 z późn. zm.]

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań ARiMR [Dz.U. Nr 22, poz. 121 z późn. zm.].

SIUDEK T.: *Finansowanie gospodarstw rolnych przez banki spółdzielcze w Polsce*, Roczniki Naukowe SERiA T. III, z. 1/2001.

Sprawozdania z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za lata 2003–2009.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej [Dz.U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807].

Preferential credits as a form of financing agricultural activities in Poland

Abstract

Agricultural activity requires involvement on the part of the government and also financial support from public institutions because it is burdened with a high level of risk and is subject to the influences of many unfavourable phenomena (e.g. natural, social or economic phenomena). The support of those activities which contribute to the development of agriculture and rural areas in Poland from the national funds is offered by the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture (ARMA). The national programmes of the financial support of agriculture consist among others in subsidies offered by the Agency to the interest on bank. Preferential loans are the most frequently used by farmers a form of financing because their cost of servicing due to payment of ARMA is lower than operating commercial loans. This article aims to provide preferential credits as a form of financing agricultural activities. Assessment was based on the volume of preferential agricultural credits given by banks with the subsidy of the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture to the interest. In addition, the subject of analysis is the share of preferential loans in loans to agriculture and the structure of preferential loans by type of credit line. In the article, statistical data from the reports of the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture was used, and the time scope of the analysis included the years of 2003–2010.